

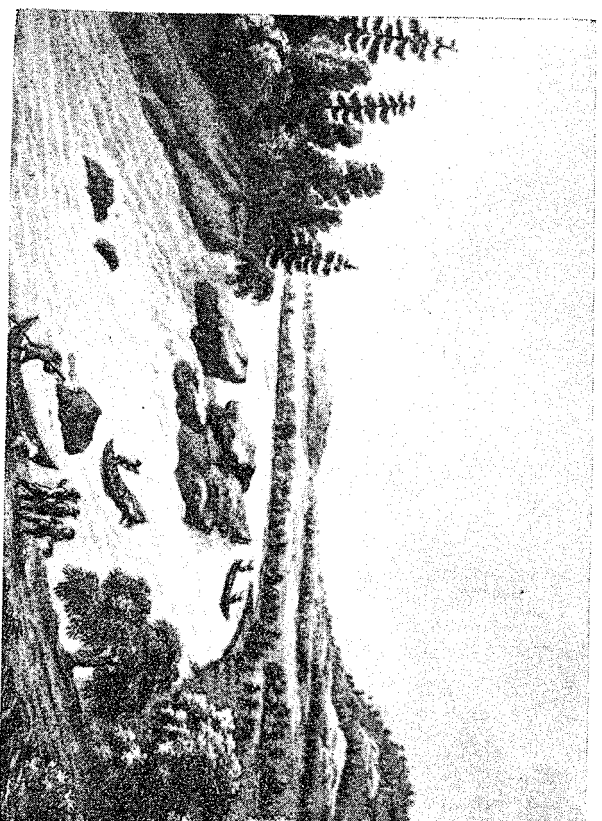
Tornionjoen lohennimistöä ja siihen liittyvää tietoa

Tornionjoen lohiapeajilla, joilla Suomen jokien kuningaskalaa on pyydetty 'ikimuiستoisista ajoista', kansankielessä arvokasta saalista muistanut monin pyytöpaikoilla yhä elävin nimityksin. Nimenantoperusteena on saattanut olla esimerkiksi lohien koko, väri, sukupuoli tai esiintymisaika, onpa verraten vähäpätöinen tavallisuudesta poikkeavuus joskus aiheuttanut hauskat ristäiset.

Lohen yleisnimitys Tornionjoen apaajilla on yksinkertaisesti kala. Hyvään tottuneet lohinhiehet eivät nimitystä nuottaan sattuneesta pikku kalasta juuri kelpuuta; se on heidän mielestään r o s k a k a l a a, jota takaisin apaajaan heittämällä jo vanhaastaan on uskottu voitavan 'ostaat' tuota kalastajalle ylen tärkeitä 'tuuria'. Mainittakoon, että Inarissa kalalla ymmärretään nimenomaan siikaa, joka sellä on arvokkain hyötykala.

— H a a s t a t t e l u t :

- Maria Eero s. Turtola 1877.
Aida Jolma s. Pello 1887.
Leonardi Jolma s. Pello 1891.
Iisak Lamppinen s. Ruotsin Juoksenki 1861.
Mauno Lantto s. Lamppijärvi 1902.
Heikki Liisanantti s. Alatornio 1880.
Heikki Lintulahi s. Konttajärvi 1875.
Akseli Matti s. Turtola 1888.
Uuno Mukka s. Pello 1898.
Kalle Uustialo s. Orajärvi 1892.

Itähalaisia Kattilankoskella v. 1799.
Kuvanäyte Giuseppe Acerbin "Matka halki Suomen 1799" teoksesta.

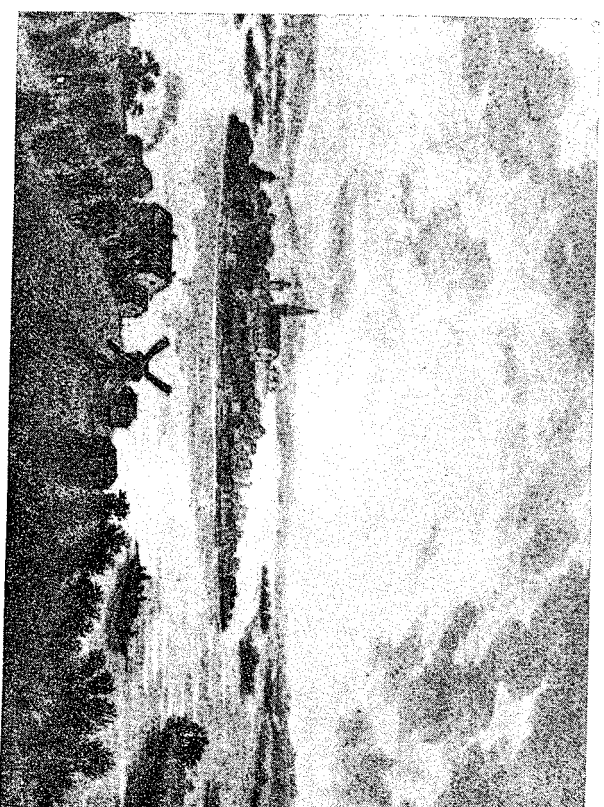
Lohen vuosittaista vaellusta jokeen on sukupolvi toisensa jälkeen arvattavasti tarkkailtu yhtä toiveikkana, onhan siitä varsinkin entisistä aikoina ratkaisevasti riippunut näiden pohjoisten seutujen toimeentulo. Kansan kalenteri on lohennousulle nimennyt varsin tarkat, paikallisten ja vuotuisten olosuhteiden mukaan jonkin verran vaihtelevat, juhannuksen alle sijoittuvat merkkipäivänsä. Nousulohista ensimmäistä heti kirren mentyä ehtivät makeihin vesiin tummaselkätiset, hopeavatsaiset, parvittain ulvat k i r s i k a l a t; nimitys tunnetaan Oulujoella asti. Näitä Tornionjoella joskus leikkillisesti k y t t i p o j i k s i sanottuja lohia seuraavat hilpeänrimiset r i s t i k i r p u t, pienikokoiset lohet, joiden molemmilla kyljillä on musta ristimuuotoinen kuvio. Myöhemmin kesällä heinäkuun loppupuolella ilmestyy jokeen vihertäväselkäinen Atlantin loh i r u o h o s e l k ä, jonka esiintymistä kalastajat

tavallisesti pttävät saaliin ehtymisen merkkiinä. Joskus saattaa nuottaan syykskesällä osua lohi, jonka väri myöhäisestä esiintymisajasta huolimatta todistaa kirsiikalaksi. Sitä sanotaan silloin leikkisästi jokilaiksi: ”on maanu kesän kossessa eikä ole kehanu ulakkaan”. Viimeisinä syksyllä nousivat kookas juominiki ja kellahavasta niskakuvioista nimensä saanut keltapääh. Viottuneiden lohien kalastajat arvelevat olevan kraaselin hylkeen repimää. Päitsepähä on verkoista joskus karkuun uinut lohi, jonka ”poskilepäitset on jääneet näkymhään”, ja nahkalo hi nuottaan toisinaan osuva suomuuton harvinaisuus.

Harjaantuneet kalastajat kykenevät silmämääräisesti arvioimaan lohien koon yllättävän tarkasti, ja erisuuruksilla lohilla on nilläkin omat nimensä. Pienimmät, vain kilon parin painoiset ovat kosseja; nimitys tunnetaan kansankielessä varsin laajalti. Purakka tai purikka, jota käytetään ainakin Karungiassa ja Ylitorniolia, painaa jo viittisen kiloa. Tilapäisempiä pienehkön lohien nimiiä ovat hottinen ja tuikkunen. Kun hottinen Peräpohjolassa yleisemmin tar koittaa varpusta, henee vähäpätöistä saalista alkuaan vähätel len verrattu kooltaan mitättömään varpuseen. Huvittavaa on odeta, että isoja lohia kalastajat eivät juuri erikoisemmin nimitele, myöntävät ne vain aikavonkaleiksi tai toteavat tyytyväisinä kokokotkaleiksi.

Parasta on lohennousu Jaakoon. Sen jälkeen marjaat eli matikalat alkavat laskeä mättään yläjuoksun sorapohjaisille matalikoille. Kojamat eli koukkuleuat juoksuatavat siihen maitinsa, jota sanotaan niskaksi; nimitystä niskakala käytetään Tornionjoella yleisesti siasta, lohesta harvoin. Kutuaajan päätyttyä lohet laskevat mereen, ensimmäiset jo Laurin jälkeen, ja laskua kestää jäiden tuloon. Joskus lohi voi jäädä jokeen talvehtimaan; se on silloin talvikko. Tällaisen kalpealinaisen lohien myöhäinen pyytäjät saattaa saada esimerkiksi jään lävitse kollekaamalla.

Myös lohien osilla on omat apajilla käyvät nimensä. Kalas-

Tornio 1700-luvun loppupuolella. A. E. Skjöldebrandin piirros.

täjien erikoista herkkkua on rasvainen valsapuoli huotero: ”ko paljon saahaan kallaa, se paistethaan huotero ja herku telhaan”. Lihakasta selkäpuolta nimitetään Tornionjoella palkoin tääksi; yleensä täkkä kuitenkin merkitsee linnun kupulihaksia, ja tämä merkitys sen äännteellisellä vastineella on myös lappalaismurteissa. Päälakeen eli kukuuran iskettyessä lohi helposti taintuu; nimitys on tuttu Kemijoellakin. Pyrstön eli pätäkän peukalon ja etusormen väliin puristamalla kokenut pyytäjät osaa miltei grammalleen ’punnita’ lohien arvioimalla, kuinka suuri rako sormien välillä jää. Tämä hauskalta soinnahtava nimitys ei ole niin tilapäinen kuin ensi kuulemalta saattaisi arvailla. Kolariasta ja Stepijärveltä on tietoja, joiden mukaan päätäkällä siellä merkitsee nimenomaan lohien pyrstöä, Tärännössä se tarkoittaa yleensä ison kalan pyrstöä, ja sama merkitys on sille äännteellisesti läheisellä sanalla myös lapissa.